

Föräldrars betydelse för barn och ungas utveckling och hälsa med fokus på ANDTS-frågor

Camilla Pettersson
Fil. dr Folkhälsovetenskap
230125

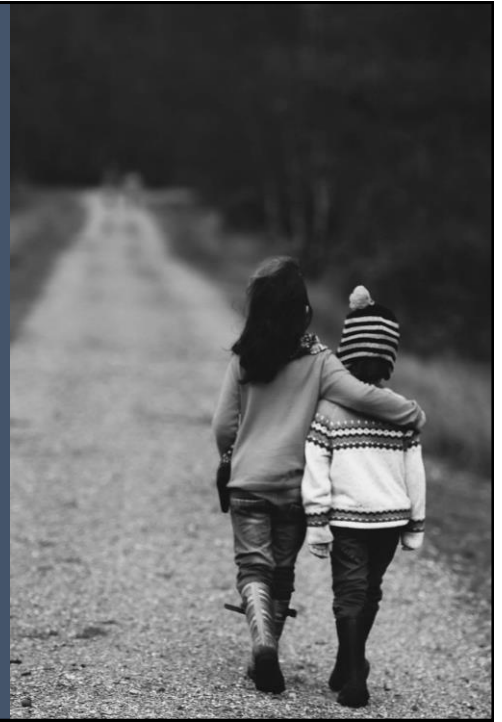

ALLA barns rätt till goda
uppväxtvillkor,
utveckling och till bästa
möjliga hälsa

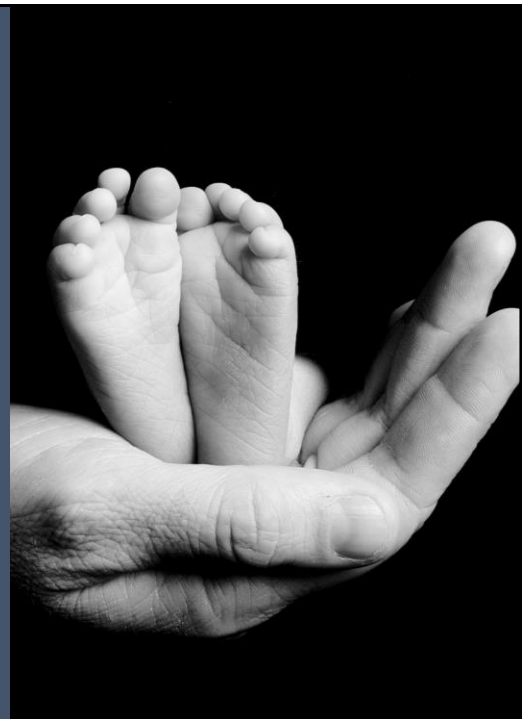
Dagens nätverksträff

- Livet är inte rättvist
- Villkoren under uppväxten är avgörande för hälsan och den sociala förmågan under hela livet
- Föräldrar är viktiga i det ANDTS-förebyggande arbetet
- Du kan göra skillnad

Livet är inte rättvist

- Stora skillnader i barns och ungas livsvillkor och hälsa
 - Ekonomi

Barnfattigdom

- Den ekonomiska utsattheten bland barn och deras familjer uppgick till 9,2 procent 2019. Det är en minskning med 0,1 procent från 2016.
- De ekonomiska klyftorna i Sverige ökar. De allra fattigaste barnfamiljerna halkar efter alltmer, samtidigt som majoriteten har fått det allt bättre ställt
- Stora ekonomiska skillnader mellan olika grupper:
 - Knappt 6 % av barn till sammanboende föräldrar lever i barnfattigdomen
 - **Nästan hälften** av alla barn med utländsk bakgrund och med en ensamstående förälder lever i ekonomisk fattigdom

[Barnfattigdom i Sverige](https://www.raddabarnen.se)
- Rädda Barnen
([raddabarnen.se](https://www.raddabarnen.se))

Livet är inte rättvist

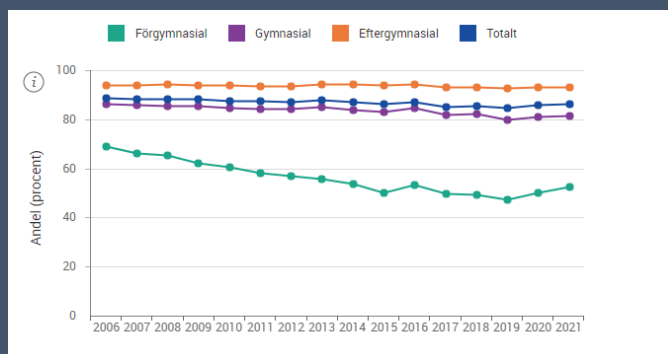
- Stora skillnader i barns och ungas livsvillkor och hälsa
 - Ekonomi
 - Boendesituation
 - Skolresultat

Vissa grupper har ökad risk att inte klara skolan:

- Barn till föräldrar med låg socioekonomisk status

Behörighet till gymnasiet (Folkhälsomyndigheten 2022)

[Gymnasiebehörighet — Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se/gymnasiebehorighet)

Vissa grupper har ökad risk att inte klara skolan, exempelvis:

- Barn till föräldrar med låg socioekonomisk status
- Barn födda utanför Norden
- Barn med erfarenheten av att växa upp i hushåll med kriminalitet, missbruk, psykisk ohälsa och/eller en förälders död
- Pojkar
 - som grupp klarar i lägre utsträckning än flickor kunskapskraven i grundskolan
 - når gymnasiebehörighet i lägre utsträckning än flickor
 - fullföljer en gymnasieutbildning i lägre utsträckning än flickor

Livet är inte rättvist

- Stora skillnader i barns och ungas livsvillkor och hälsa
 - Ekonomi
 - Boendesituation
 - Skolresultat
 - Trygghet och tillit
 - Deltagande i fritidsaktiviteter, demokrati och kulturliv
- Negativ utveckling mot ökad ojämlikhet inom flera områden

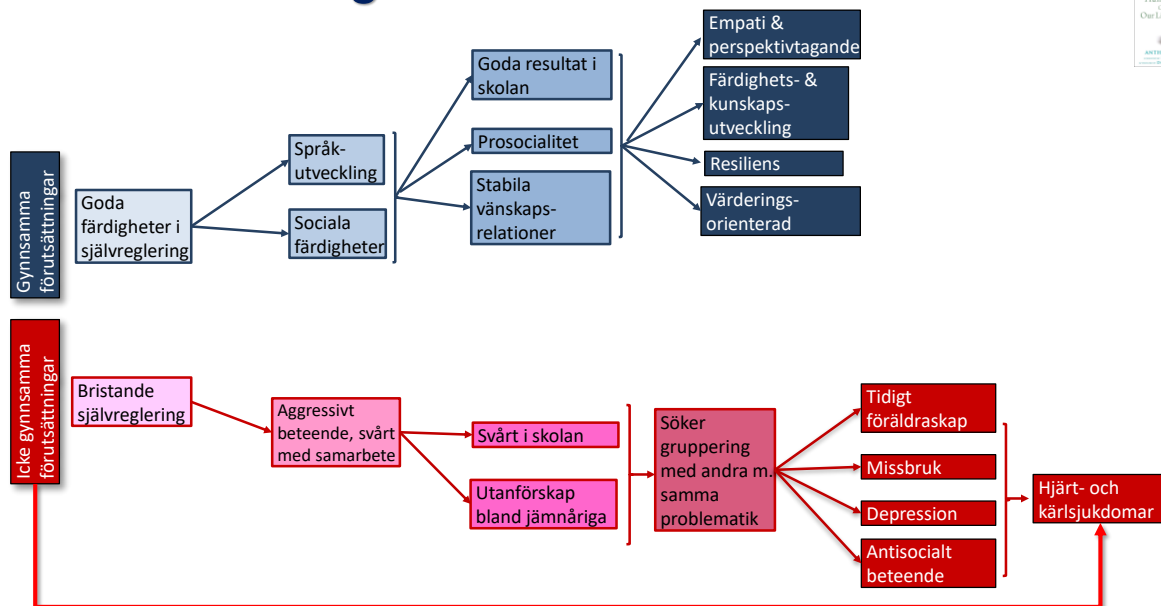
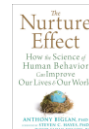

Villkoren under uppväxten är avgörande för hälsan och den sociala förmågan under hela livet

- Många av våra stora samhällsproblemen som vi brottas med idag är kopplade till uppväxtvillkoren

Två utvecklingsbanor

Biglan, A., Flay, B. R., Embry, D. D., & Sandler, I. N. (2012). The critical role of nurturing environments for promoting human well-being. *American Psychologist*, 67(4), 257–271. <https://doi.org/10.1037/a0026796>

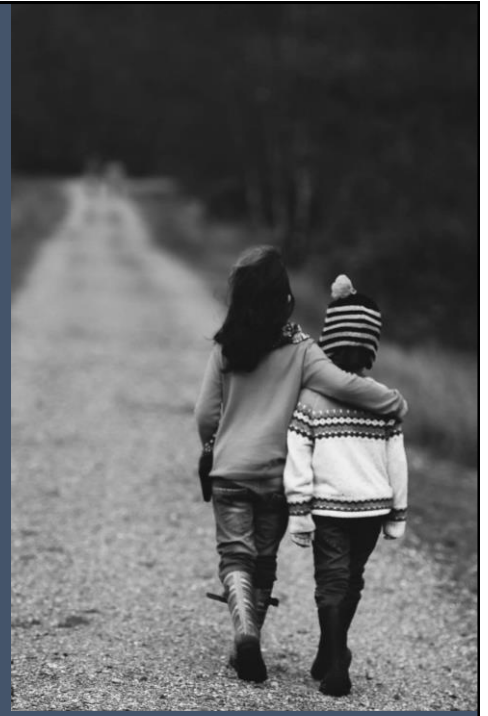
SMÅBARNÅR	TIDIGA SKOLÅR	UNGDOMSÅR	VUXEN ÅLDER
Beteendeproblem	Låg skolmotivation	Kriminalitet	Svagt socialt nätverk
Familjeproblem	Dåliga skolprestation	Alkohol- och drogproblem	Kriminalitet
	Familjeproblem	Låg skolmotivation	Alkohol- och drogmissbruk
	Dåliga kamratrelationer	Dåliga skolprestationer	Låg utbildning
		Familjeproblem	Arbetslöshet
		Dåliga kamratrelationer	Dålig ekonomi
		Skolk	Äktenskapsproblem
		Tidig sexuell debut	Skilsmässa
			Psykisk ohälsa
			Tidig död

Forster & Sundell (2005): En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn.

<http://www.kometprogrammet.se/uploads/files/en-grund-for-att-vaxa.pdf>

Villkoren under uppväxten är avgörande för hälsan och den sociala förmågan under hela livet

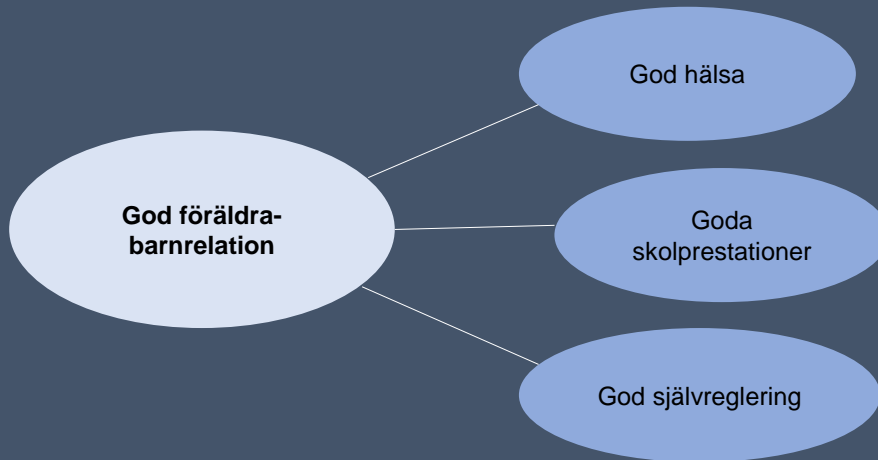
- Många av våra stora samhällsproblemen som vi brottas med idag är kopplade till uppväxtvillkoren
- Det finns gemensamma risk- och skyddsfaktorer för många negativa utfall som vi vill förebygga

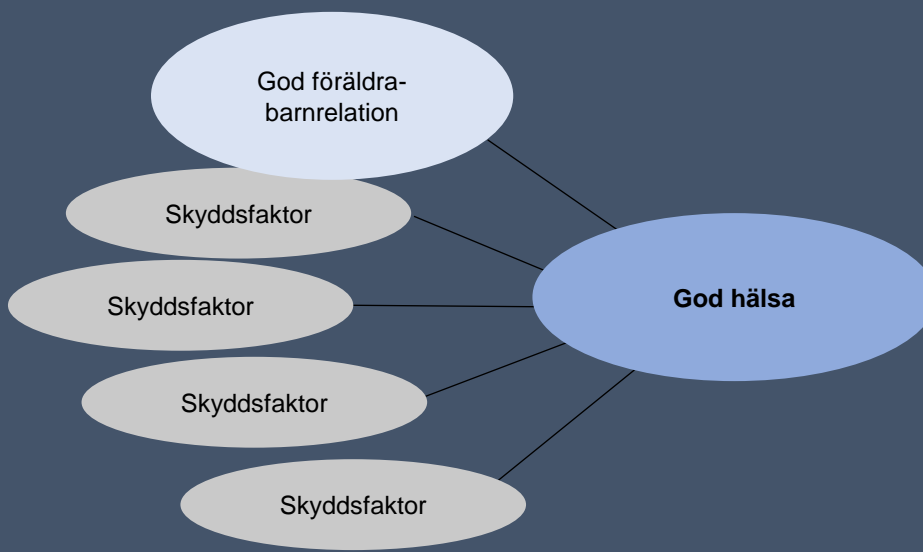
Risk- och skyddsfaktorer

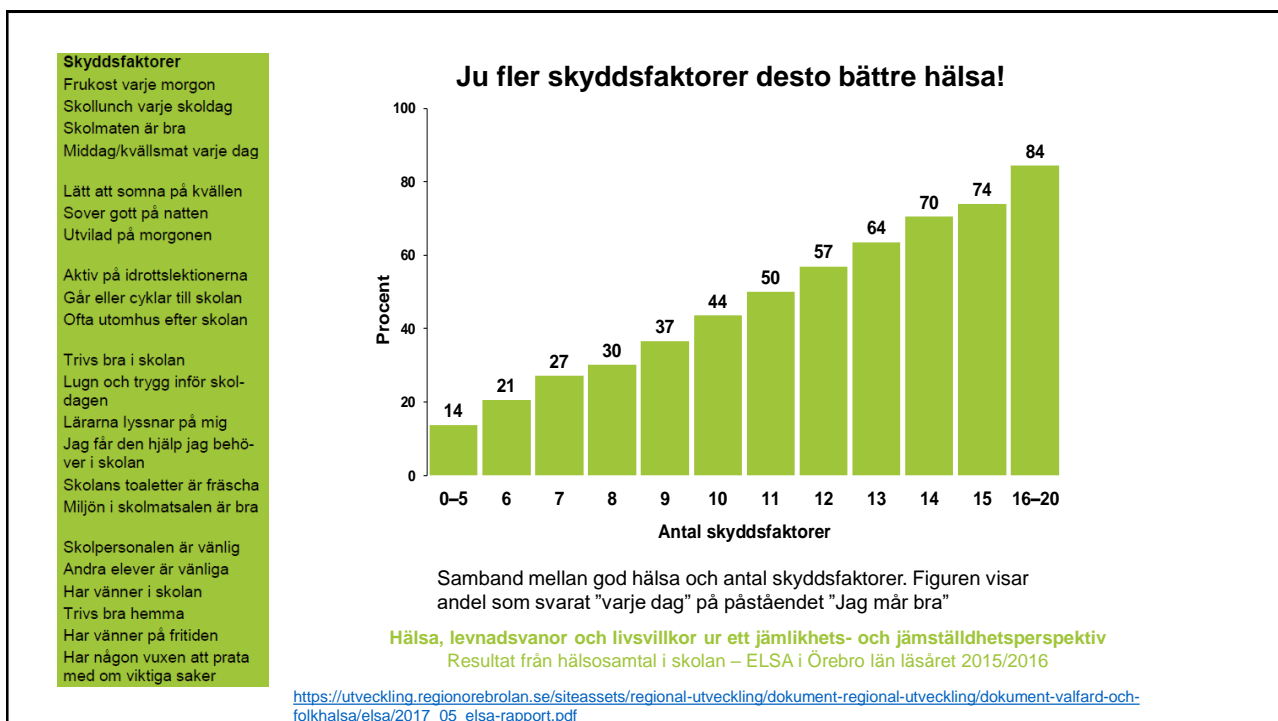
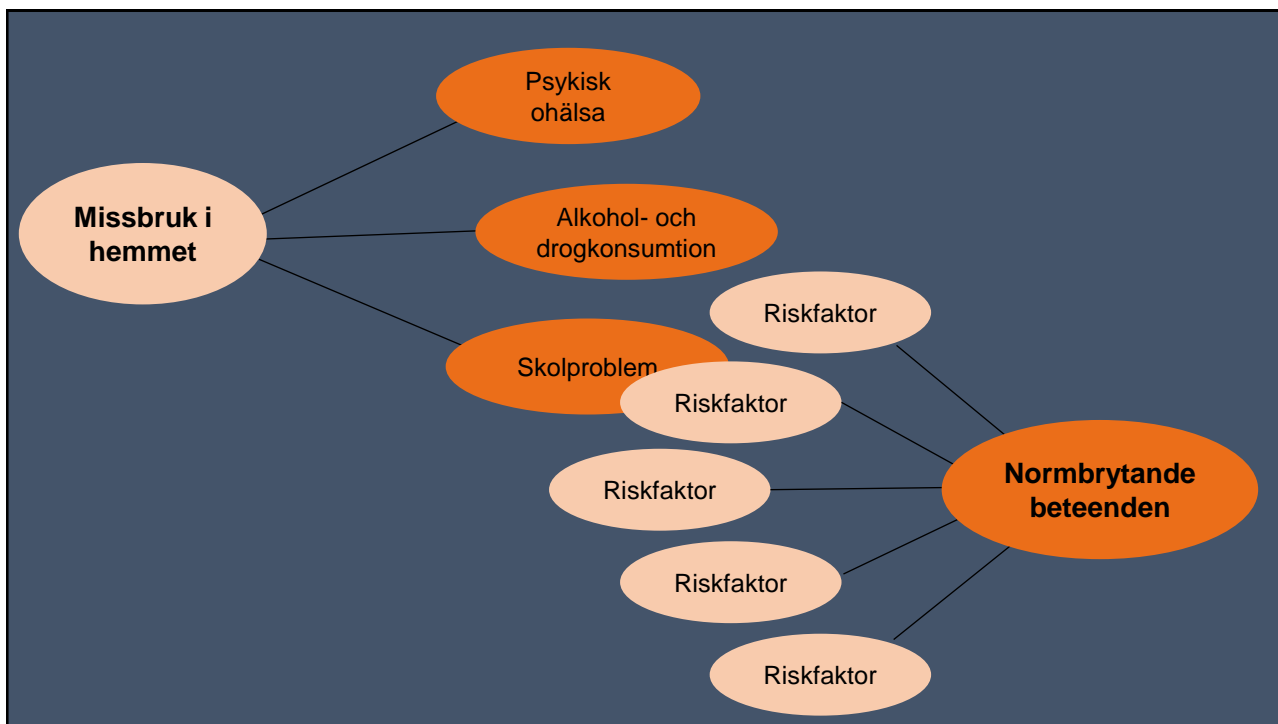
- Är faktorer som ökar eller minskar **risken** för ohälsa eller sociala problem
- **Risikfaktorer** - Vissa omständigheter eller händelser som ökar sannolikheten för att något icke önskvärt ska hända
- **Skyddsfaktorer** - Ökar personens motståndskraft mot belastningar och kan förhindra eller dämpa effekten av riskfaktorer
- Sammansättningen av en individs risk- och skyddsfaktorer påverkar risken för att utveckla olika problem
- Risk- och skyddsfaktorer kan vara av direkt eller indirekt karaktär.

En skyddsfaktor – flera utfall

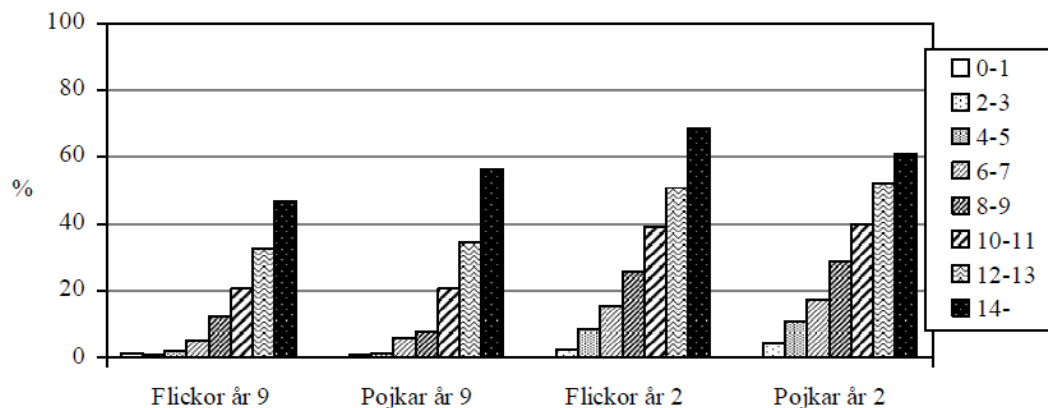

Flera skyddsfaktorer – ett utfall

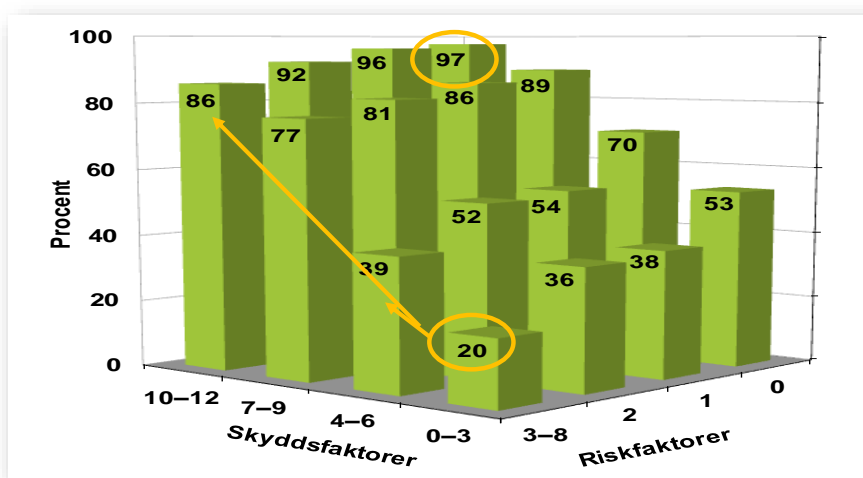
Figur 6:5 Antal riskfaktorer och andel elever som använt narkotika minst en gång

EI-Khouri, Sundell, Strandberg (2005). Riskfaktorer för normbrytande beteenden - Skillnader mellan flickor och pojkar i tonåren

Ju fler skyddsfaktorer desto bättre hälsa

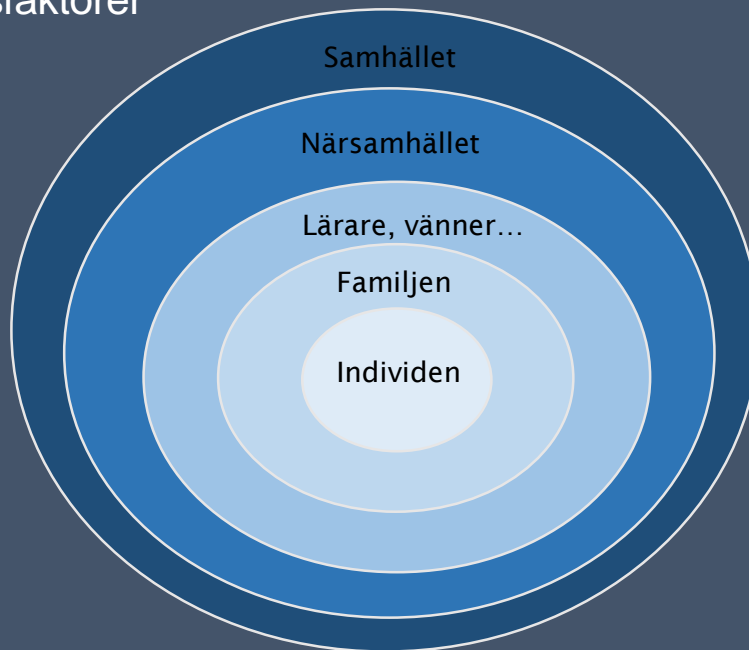
Ungdomars livsvillor, levnadsvanor och hälsa
Liv & hälsa ung i Örebro län 2014

Andel ungdomar med god hälsa indelat i olika grupper med olika antal skydds- och riskfaktorer.

https://utveckling.regionorebrolan.se/siteassets/regional-utveckling/dokument-regional-utveckling/dokument-valfard-och-folkhalsa/publikationer/2015/2015_01_ungdomars_livsvillkor_levnadsvanor_och_halsa.pdf

Risk- och skyddsfaktorer – på olika nivåer

Risk- och skyddsfaktorer för alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar hos barn och unga

- Samband mellan användning av alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar
- ANTS är också förknippat med en självrapporterad sämre allmän hälsa, mer psykiska besvär och suicidtankar
- Lägre socioekonomisk position utifrån föräldrars utbildningsnivå, yrke och bostadsområde
- Sämre skolprestationer som låga, ofullständiga eller inga slutbetyg från grundskolan
- Frånvaron av trygga uppväxtvillkor
- Föräldrar är viktiga
- Individuella förutsättningar som adhd, beteendeproblem eller att vara pojke

Ett förebyggande arbete med utgångspunkt i risk- och skyddsfaktorer kan därför ge resultat inom flera områden!

[Risk- och skyddsfaktorer för alkohol, narkotika, tobak och spel om pengar hos barn och unga – Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\)](#)

Riskfaktorer för ungas narkotikabruk och narkotikarelaterade problem

Livsvillkor och levnadsförhållanden

- Lägre socioekonomisk position
- Låga eller ofullständiga betyg i nionde klass
- Bo med endast en vuxen i barndomen
- Förälder med alkohol- eller narkotikadiagnos
- Allvarlig händelse i familjen
- Ha förälder som är född utanför Sverige

Individnivå

- Att vara pojke
- Diagnosticerad adhd
- Beteendeproblem
- Självskadebeteende

Levnadsvanor

- Tidigt och dagligt bruk av cigaretter har ett samband med senare cannabisanvändning.

[Riskfaktorer för ungas narkotikabruk och narkotikarelaterade problem – en sammanfattning — Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se)

Risk-och skyddsfaktorer för skador av alkohol hos barn och unga

Exempel på riskfaktorer

- Bo i ett socioekonomiskt utsatt bostadsområde
- Ha förälder med kriminalitet
- Ha förälder med låg utbildningsnivå
- Ha förälder med låg inkomst
- Ha förälder med psykisk sjukdom
- Förälder med skador av alkohol eller narkotika
- Bo med endast en vuxen i barndomen
- Tidig konsumtion av alkohol
- Kriminalitet (pojkar)
- Diagnostiserad med adhd

I den här översikten identifieras ett fåtal skyddsfaktorer:

- Få nordiska studier
- Ska ej tolkas som om att inte finns skyddande faktorer
- För vissa riskfaktorer är motsatsen troligtvis en skyddsfaktor

[Risk- och skyddsfaktorer för skador av alkohol hos barn och unga — Folkhälsomyndigheten \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se)

Spelproblem bland barn och unga

Risikfaktorer:

- Att vara kille
- Låga skolresultat
- Användning av tobak, alkoholkonsumtion, användning av cannabis och andra illegala droger
- Depression
- Erfarenheter av våld
- Egna olagliga handlingar och/eller olagliga handlingar bland kompisar
- Impulsivitet
- Deltar i många olika spelaktiviteter

Skyddsfaktorer:

- Hög socioekonomisk status, som till exempel lång utbildning och hög inkomst
- God föräldra-barnrelation

Folkhälsomyndigheten, 2017

Risikfaktorer för normbrytande beteende av direkt och föränderlig karaktär

Hos den unge:

- Trotsighet, ilska eller oräddhet
- Överaktivitet, impulsivitet eller koncentrationssvårigheter
- Svårigheter med medkänsla, skuld eller ånger
- Bristfälliga språkliga förmågor eller skolprestationer
- Negativa problemlösningar, tolkningar eller attityder
- Nedstämdhet eller självskadande beteende
- Normbrytande beteende
- Alkohol- eller droganvändning
- Problematiska kamratrelationer

Hos föräldrarna:

- Föräldrarnas egna svårigheter
- Svårigheter i föräldra-barnrelationen
- Föräldrarnas svårigheter med uppfostringsstrategier

Andershed & Andershed (2019): Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken
<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1372592&dswid=5208>

Skyddsfaktorer för normbrytande beteende av direkt och föränderlig karaktär

Hos den unge:

- Positiv skolanknytning och prestationer
- Positiva förhållningssätt eller problemlösningar
- Positiva umgängen och aktiviteter
- Den unges medvetenhet och motivation

Hos föräldrarna:

- Föräldrarnas ork, engagemang eller stöd
- Föräldrarnas positiva attityder och uppfostringsstrategier
- Föräldrarnas medvetenhet och motivation

Andershed & Andershed (2019): Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga: Att använda teori och forskning i praktiken

En kunskapssammanställning om gemensamma risk- och skyddsfaktorer

Utfall:

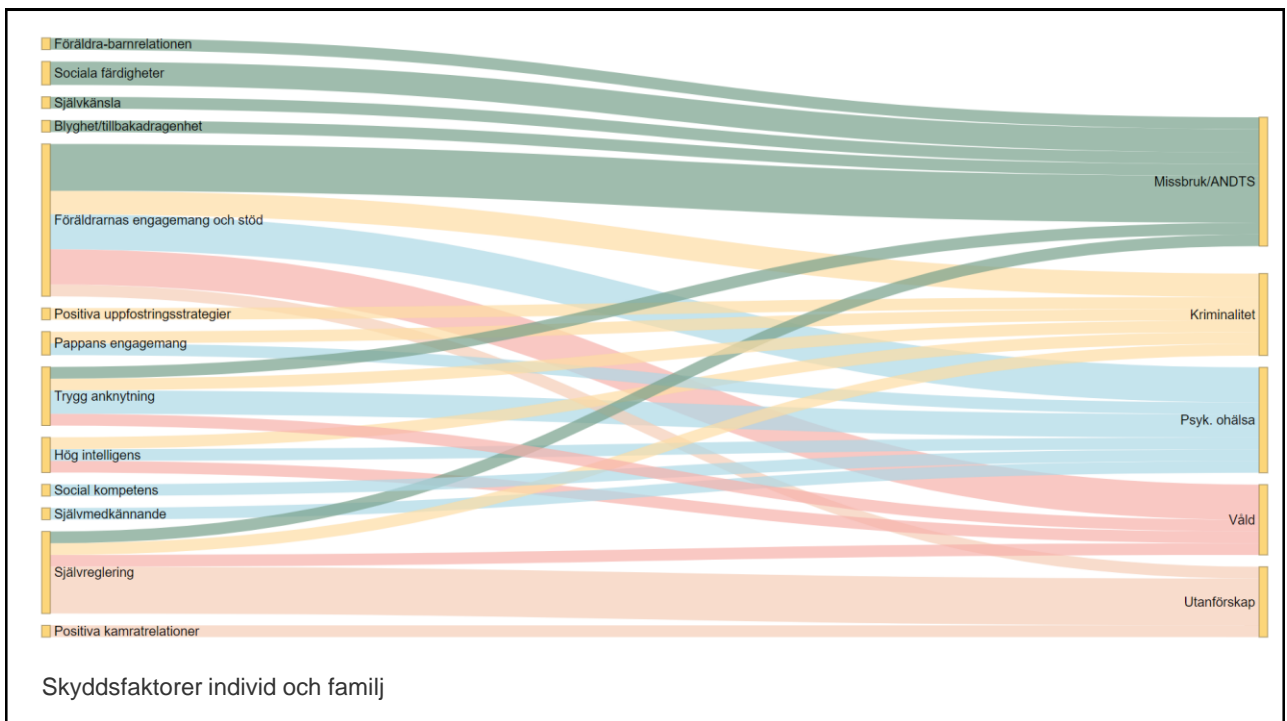
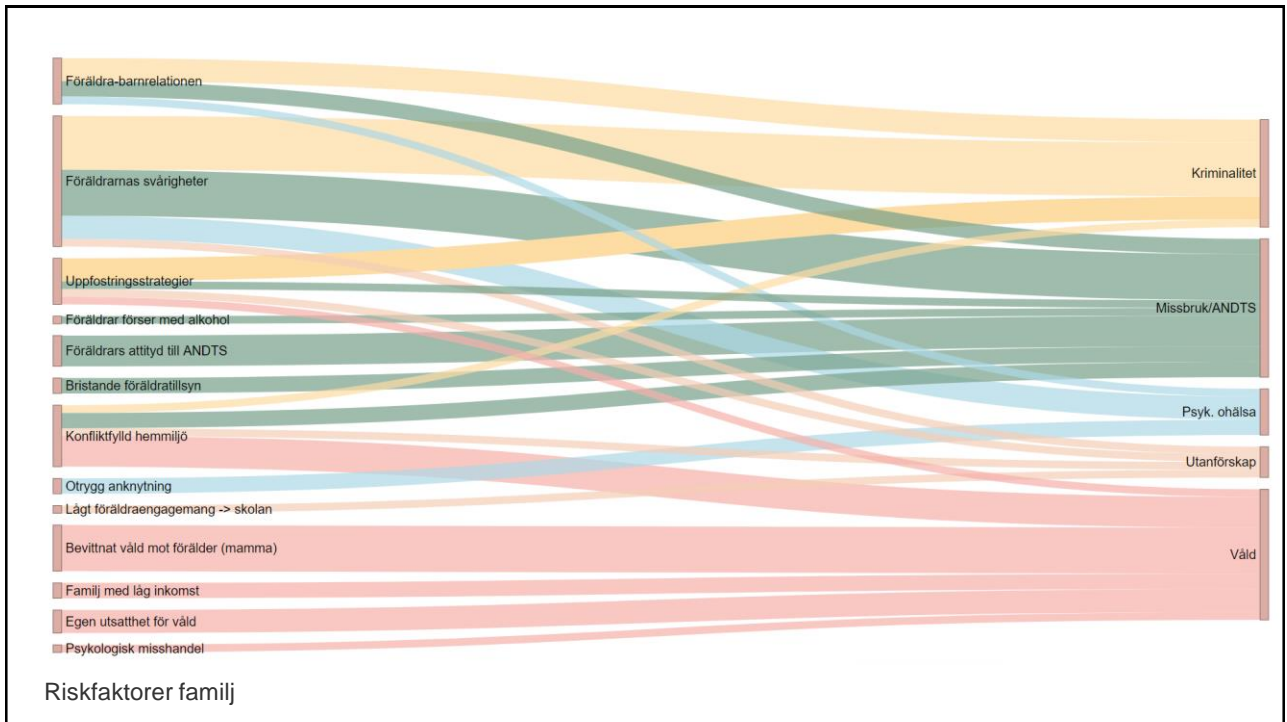
- Kriminalitet
- Missbruk/ANDTS
- Psykisk ohälsa
- Utanförskap
- Våld

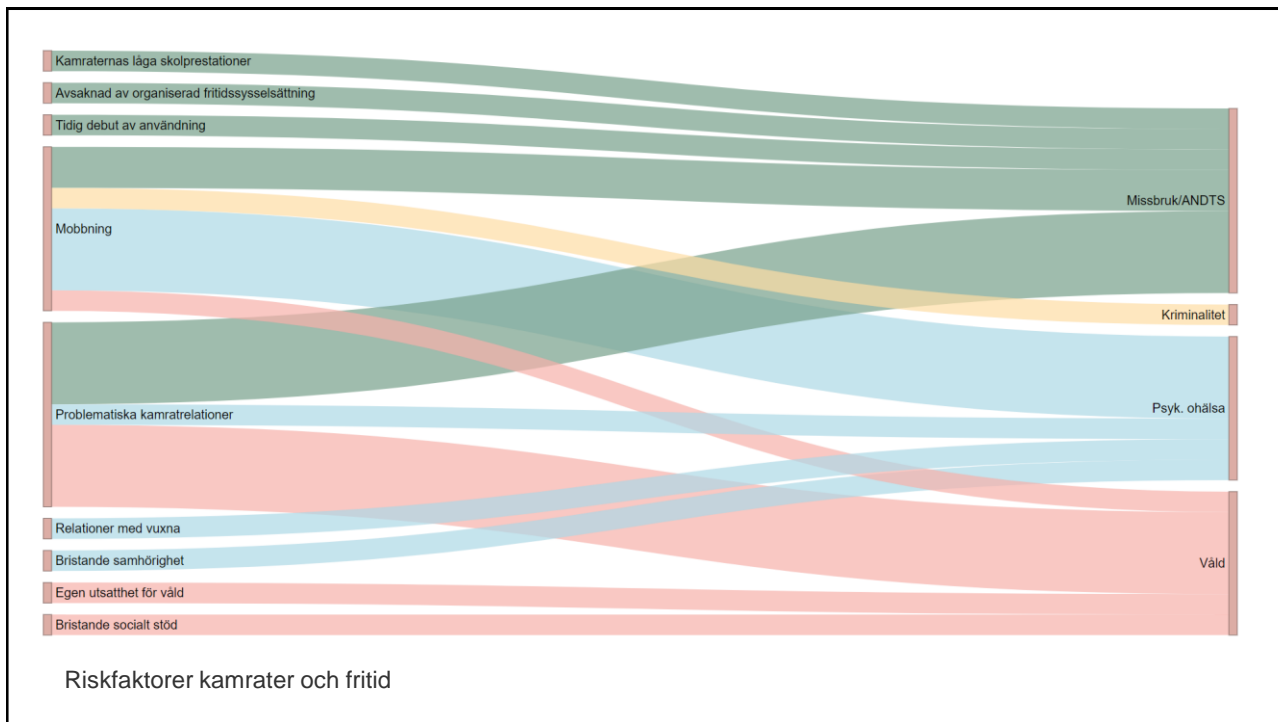
Risk- skyddsfaktorer på olika nivåer:

- Individ
- Familj
- Kamrater och fritid
- Skola
- Samhälle

<https://osf.io/ntcw3/>

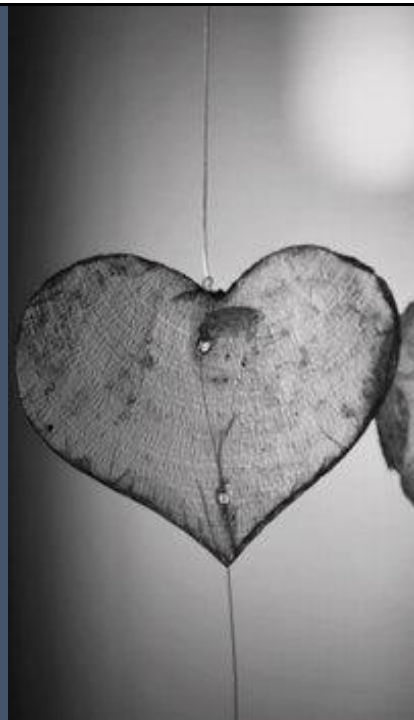
Föräldrar är viktiga i det ANDTS-förebyggande arbetet

- En god föräldra-barnrelation
- Föräldrars kunskap och barnets vardag
- Föräldrars attityder till och beteenden kring ANDTS

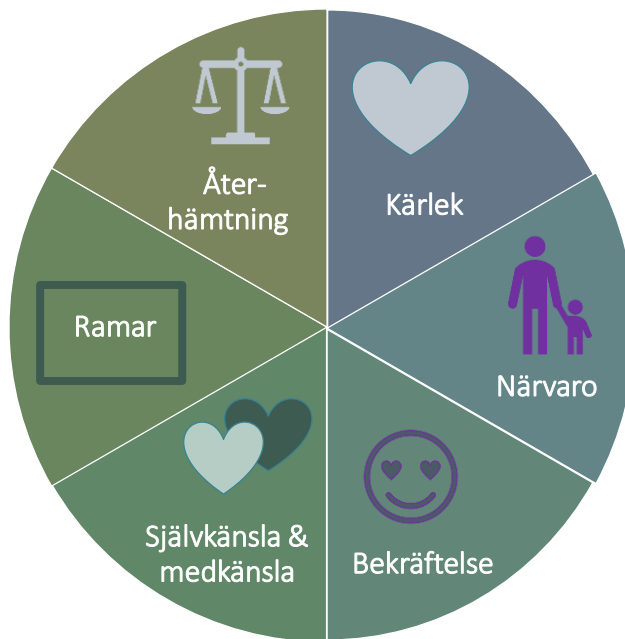

Ett gott föräldraskap

- Trygg anknytning
- Varma, kärleksfulla och förtroendefulla relationer
- Förmåga att lyssna på och kommunicera med barnet
- Förmåga att sätta tydliga normer och förväntningar
- Förmåga att tillgodose barnets behov av säkerhet och stimulans
- Stabila föräldrar med låg konfliktnivå
- Att ge barnet uppmärksamhet för positiva handlingar
- Gemensam problemlösning
- Tillgång till stödjande nätverk

Den psykologiska tallriksmodellen

Lalouni, M. & Lönn Rhodin, K. 2019

Preventionstriangeln

Interventionerna riktas till *individer* som identifierats med problem eller som befinner sig i riskzon.

Indikerat

Selektivt

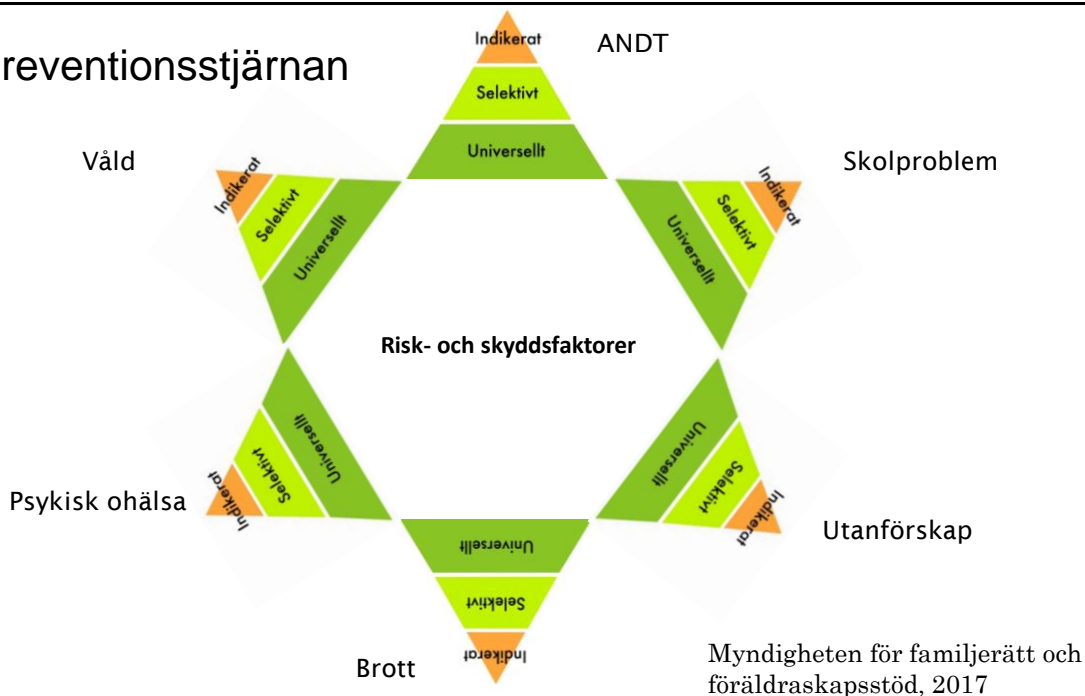
Interventioner riktade till undergrupper som är särskilt utsatta för en eller flera riskfaktorer.

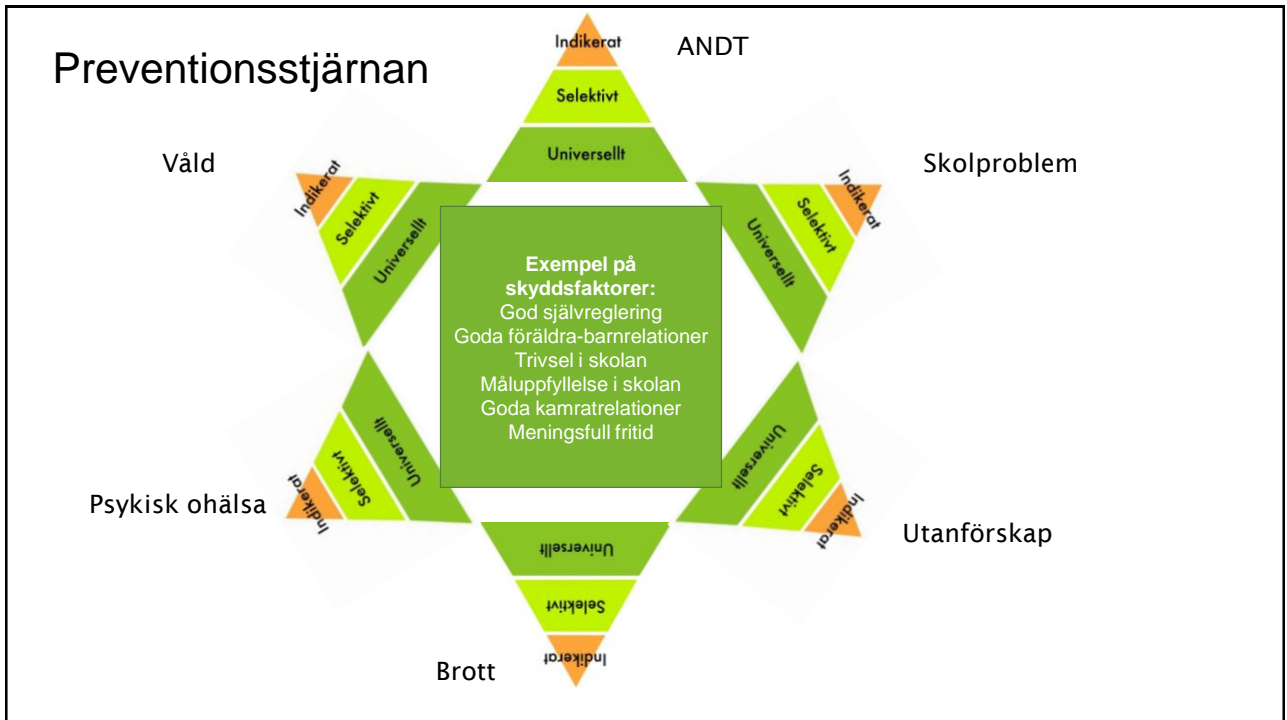
Det är *gruppen* som identifieras som utsatt

Universellt

Interventioner som inte tar hänsyn till skillnader mellan hög- och lågriskgrupper utan riktas till *alla* oavsett grad av risk.

Preventionsstjärnan

Du kan göra skillnad

- Kunskap om skillnader i uppväxtvillkor
- Ett utvecklat föräldraskapsstöd:
 - I "ordinarie" verksamheter – potentialen i varje möte med en förälder
 - Föräldraskapsstödjande insatser – generella och ANDTS-specifika
- Fokus på att öka antalet skyddsfaktorer och minska antalet riskfaktorer – du kan alltid plussa på!

Att göra jämlikt är att göra olika

Tack!

Hur kan vi utveckla och stärka vårt lokala arbete med föräldrar?

- Hur tar vi hänsyn till skillnader i barns uppväxtvillkor?
- Hur kan vi arbeta för att stödja föräldrar i våra "ordinarie" verksamheter?
- Vilka föräldraskapsstödande insatser behöver vi utveckla?
- Hur kan vi nå ut mer jämlikt med vårt föräldraskapsstöd?

1000-kronorsloppen

<https://www.youtube.com/watch?v=UtQ8VsjdF5U>

Minnen från ett klassrum

<https://www.youtube.com/watch?v=CvPgQngCwQ0>